

Ilonszki Gabriella:
Nők a politikában: az Európai Unió és Magyarország

(elektronikus verzió, készült 2006-ban)

A tanulmány eredetileg nyomtatásban megjelent:
Ilonszki Gabriella (2005): „Nők a politikában: az Európai Unió és Magyarország” in: *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2005*. Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné, Tóth István György, (szerk.). Budapest: TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Pp. 57–69.

Nők a politikában: az Európai Unió és Magyarország

Ilonszki Gabriella

Bevezető

2005-ben, az Európai Unióhoz való csatlakozás utáni első évben ideje végiggondolni, hogy milyen feltételek, elvárások közé került, illetve milyen európai tapasztalatokkal találkozik a nemek esélyegyenlősége szempontjából a magyar társadalom. Az EU hatása a női esélyegyenlőség tekintetében több oldalról is megközelíthető: például az általános emberi jogok, a konkrét munkaerő-piaci helyzet, a jogharmonizációs folyamatok stb. felől (Pető szerk., 2003; Gyulavári–Kardos szerk., 2000), és természetesen a politika és a döntéshozatal oldaláról is. Ennek ellenére általában kevesebb figyelem fordul Magyarországon a nők politikai szerepvállalásának problémája felé.¹ Talán azért is van ez így, mert hazánkban a pártok és személyek közötti konfliktusok uralják a politikát, ezért háttérbe szorulnak mind a közpolitikai, mind az általános elvi, a „közjó” szempontjából jelentős kérdések. Ez a helyzet egyben magyarázza is az alacsony szintű női politikai részvételt: a nők kevésbé kívánnak és tudnak bekapcsolódni a bizonytalanságokkal terhelt, nem átlátható és konfliktusosabb közegbe. Pedig már 1995-ben a Nők IV. Világkonferenciáján, Pekingben elfogadott cselekvési program 12 feladat-csomagja közül is az egyik kifejezetten a nők hatalmi és a döntéshozatali folyamatokban való részvételére irányult (*Power and Decision-Making*), továbbá ez a téma az EU napirendjén is előkelő helyen szerepel. Ehhez képest Magyarországon e tanulmány elkészítésének időpontjában az a helyzet, hogy az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium – amely tárcához a női és férfi esélyegyenlőség kérdései is tartoznak – alapító kormányrendelete (289/2004, X.28), amely a minisztérium feladatait és területeit írja le, nem említi, nem nevesíti a politikai, a hatalmi, döntéshozatali területeket.

Ez a felfogás eltér attól az iránytól, amelyet az EU képvisel, nevezetesen, hogy a nemek közti esélyegyenlőség területéről nem száműzhetjük a politika és a döntéshozatal egyenlőségi kérdéseit. Az utóbbi megközelítés háttérét és jogosságát gyakorlati és elvi szempontok egyaránt indokolják. Gyakorlatiasan nézve nem gondolhatjuk, hogy az egyenlőtlenség problémája megoldható csak a gazdaság és a társadalom szférájára leszűkítve, kihagyva a politika

---

¹ E témában lásd Lestál (szerk. 2001) és Lévai–Kiss (1999).

világát, és úgy, hogy az egyenlőtlenségek feloldására irányuló politikai döntések és programok rendre az egyenlőtlenség viszonyai között, vagyis a férfiak dominanciájával születnek. Elvileg pedig a politika relatív önállóságának elfogadása áll a megközelítés háttérében vagyis az, hogy a gazdasági-társadalmi, valamint a politikai folyamatok/változások között nincs mindig direkt összefüggés. A politikáról és azon belül a demokráciáról, még szűkebben a nemek közötti esélyegyenlőség elérésének útjáról szóló régi vitát idézi ez a gondolat: csak akkor kerülhetnek-e bizonyos ügyek, mondjuk a politikai egyenlőség kérdése napirendre, ha már megvalósultak a gazdasági és társadalmi egyenlőség kérdései vagy a politikának van bizonyos önmozgása? E kérdésben két álláspont ütközik. Az egyik álláspont szerint a politika szereplői felvethetnek egy ügyet mielőtt az a gazdasági-társadalmi feltételek alakulása folytán napirendre kerülne (Pateman, 1988). Ez az elgondolás napjainkban intézménycentrikus értelmezésekkel párosul, például azzal, hogy az „önálló” politikának módja van a rásegítő mechanizmusok és intézmények révén a (politikai) egyenlőség megoldására vagy legalábbis felkarolására. (Krook, 2003). Ezzel szemben a másik irányzat szerint a nők politikai szerepének változása a gazdasági és társadalmi változások nyomán alakul (lásd Inglehart–Norris, 2003).

Az EU által képviselt álláspont és az EU-politikák egy része a politika önálló mozgásterének gondolatára épül: eltérő háttérű országok esetén igyekszik érvényt szerezni bizonyos egyenlőségi politikáknak: *értéktételezések, politikai felismerések, politikai nyomáscsoportok*, és természetesen *politikai érdekek* alapján is. Ezekre az okokra, magyarázatokra csak egy-egy példát említve: az egyenlőség eszme kezdettől befolyásolta az európai integráció híveit, az alapítókat, és része az európai gondolat markáns irányzatainak; politikai realitás, hogy a különböző országok viszonyait semmilyen területen, így a női esélyegyenlőség tekintetében sem lehet lefelé nivellálni; az EU-ban sikeresen szerveződött meg és 1990-es megalakulása óta jelentős nyomáscsoporttá nőtte ki magát az Európai Női Lobby (European Women’s Lobby). Végül pedig a politikai érdekekről szólva: a nők megnyerésének érdeke is efelé visz. Bár kevés elemzés foglalkozik a ténnyel: a nők általában a férfiaknál kevésbé lelkesek az Európai Uniót illetően, aminek háttérét lehet a kevesebb ismerettel és a gazdasági pesszimizmussal magyarázni (Nelsen–Guth, 2000).

Nem lebecsülve tehát a női esélyegyenlőség egyéb összefüggéseit és területeit, itt és most csak a politikai körülményekre koncentrálunk, két fontos kérdést állítva középpontba: először magát az EU-t, majd az EU-tagországok női politikai részvételi adatait vizsgálva – különböző szinteken –, majd összevetve azokat a magyarországi adatokkal. Vagyis a kérdés az, hogy milyen politikai szerepet játszanak, kaptak, értek el a nők az uniós tagországokban – és magában az Európai Unió központi közpolitikai és intézményi szintjein.

Az EU – az intézmény női szemmel

Ritkán vizsgálják az EU-t mint intézményi környezetet a női esélyegyenlőség szempontjából, pedig nem elhanyagolható, hiszen előír, irányt ad, nem érdektelen tehát, hogy a saját maga működését illetően milyen mintát követ, milyen példával jár elől.

Intézményi ambivalenciák

A pozitív hatások ellenére nem tagadhatóak a bizonytalanságok. Bár a jelen írás a nők politikai szerepvállalásának lehetőségei szempontjából pozitívan értékeli az EU-t, működésének néhány vonása nem feltétlenül kedvező e tekintetben. Egyrészt gondolhatunk azokra a vitákra, amelyek az EU demokrácia deficitjéről, az állampolgári részvétel és az állampolgárok bevonásának alacsony szintjéről szólnak. Az EU konkrét működésének néhány intézményi vonása szintén aggasztja az elemzőket. Például Bergquist (2004) szerint olyan korporatív döntéshozatal van kialakulóban (érdekszervezetek és egyéb nyomáscsoportok közreműködésével), amely nem kedvez a nőknek, akik nehezebben kerülnek be a korporatív, mint az átláthatóbb, közvetlenül választott testületekbe. Ehhez kapcsolódik a döntési folyamat egészének bonyolultsága, a túl sok háttér alku szerepe a döntéshozatalban, a burjánzó bizottsági szerkezet, ami nem kedvez az átlátható döntéshozatalnak, és így a nők nagyobb arányú részvétele ügyének sem.

Az általános intézményi feltételek ambivalenciái ellenére hangsúlyozni kell, hogy az EU hosszabb idő óta foglalkozik a nők döntéshozatali egyenlőségével is. Az 1996/694 sz. Tanácsi Ajánlás (a fent említett pekingi program szellemében) pozitív akciókat kért és várt a döntéshozatali egyenlőség érdekében. Az 1997-es Amszterdami Szerződéssel bekerült az egyenlőség joga az EU közpolitikai közé. Az Európai Bizottság 2000 júniusában fogadott el először átfogó programot a nemek esélyegyenlőségéről 2001–2005-re vonatkoztatva (*Framework Strategy on Gender Equality*), ami a gazdaságban, a társadalomban és a civil szférában kívánatos (és már korábban megfogalmazott) esélyegyenlőség mellett a döntéshozatalban megnyilvánuló egyenlőséget és a nemi sztereotípiák megszüntetését is célul tűzte ki. Vagyis kifejezetten a „köz” területeire, a politikára és nyilvánosságra, valamint a médiára vonatkoztatta az egyenlőség követelményét. A Bizottság ezt magára nézve is alkalmazta, amikor 2000/407/EC 2000. június 19-i döntésével kimondta: egyik nemnek sem lehet kevesebb, mint 40%-os aránya egyik bizottságában vagy szakértői csoportjában sem. A Keret Stratégiához kapcsolódóan elfogadtak egy Akció Programot is, melynek fő gondolata a *gender mainstreaming* volt, vagyis az, hogy a döntések minden szintjén és szakaszában mérlegelni kell a nőkre gyakorolt hatásokat és olyan közpolitikai döntéseket

kell hozni, amelyek speciálisan az esélyegyenlőség elérését szolgálják. Az említett Tanácsi Ajánlás szellemében és annak hatását sürgetendő 2001. január 18-án európa parlamenti (EP) határozat született (ugyan ezeknek nincs kötelező érvényük), miszerint mindkét nemnek 40%-os kvótát kell biztosítani a politika intézményekben és döntési helyeken.

Sokféleség

Az intézményi környezetet kívül az Európai Unió sokfélesége is hozzátartozik azokhoz a feltételekhez, melyek az EU nőpolitikáját befolyásolják. Az EU-ban a női esélyegyenlőség szempontjából eltérő tapasztalatokkal bíró, különböző kultúrájú és fejlettségi szintű országok találkoztak, gondoljunk csak a Skandinávia, Dél-Európa és Kelet-Közép-Európa közötti különbségekre. Azonban mint azt politikatudományi elemzések bizonyították országos szinten, ez a sokszínűség nem akadályozta annak, hogy ebben a kérdésben a pozitív tapasztalatok erősödjének. Például a politikai egyenlőségre vonatkozó szabályozások, konkrétan a kvótarendszer kapcsán bebizonyosodott, hogy a „mintának” kevéssé lehet ellenállni: előbb egy párt (általában valamelyik baloldali erő) vezeti be a kvótát vagy kezd el bizonyos programokat, amit előbb-utóbb a többi pártnak is követnie kell, hiszen napirendre került téma, és a politika piacán vásárolók ebben egy jobb ajánlatot láthatnak (Caul, 2001).

A régi 15-ök Európájában minden egyes országban volt valamilyen kvóta előírás a nők politikai részvételének elősegítésére. Egyes helyeken (pl. Németországban, Belgiumban, Hollandiában, Dániában, Norvégiában) szinte minden pártnak vannak ilyen típusú szabályai (függetlenül a politikai pártcsaládtól és a bal- vagy jobboldali beállítottságtól), máshol nem minden párt vagy csak a baloldali párt él ezzel a lehetőséggel, de a folyamat iránya egyértelműen a bővülés az 1980-as évek eleje-közepé óta. Az utóbbi években az új csatlakozó országok többségében is születtek kvóta szabályozások, de ezek lényegesen szűkebb tartalmúak és hatókörűek.

Olykor a politikai kényszerhelyzet máskor a politikai értékrend változása hoz különleges megoldásokat a nők politikai szerepének növelésére. Például a hagyományosan nem nőbarát francia politika a választói magatartás elbizonytalanodása és a nagyszámú, fiatal női választó megnyerése érdekében vezette be Európában először nem egyszerűen a kvóta, hanem a paritás előírását, alkotmányba foglalva azt (1999). Az először 1999-ben megalakult skót parlamentben (amely természetesen nem nemzeti szintű törvényhozás, de több, mint regionális parlament) a női képviseletre való törekvés érték-választás volt és egyben a brit többségi politikai hagyománytól való elhatárolódást is kifejezte. A nők politikai egyenlőségére vonatkozó programok gazdagsága és folyamatos bővülése az EU pozitív tartalékai közé tartozik.

Mi teljesül?

Összességében tehát pozitív hatások és elvárások sokasága érte az EU-t mint intézményt a nők politikai szerepe növelésének ügyében, amelyek hatására a saját értékrendjével összhangban fogalmazta meg egyenlősítő programjait. Teljesíti-e mindenben az EU a saját elvárásait? Nem mindenben. Jelenleg a 24 Európai Biztos közül mindössze 7 nő (egy-egy dán, osztrák, holland, litván, lengyel, luxemburgi és svéd), vagyis a Biztosok 29%-a hölgy. A korábbi ciklusban ez az arány 25% volt. Az Európai Parlament 17 belső ügyekkel foglalkozó bizottsága között ott találjuk a nők jogaival és esélyegyenlőségével foglalkozó bizottságot (*Women's Rights and Equal Opportunities*), amely évi rendszerességgel találkozik a nemzeti parlamentek nemek közti esélyegyenlőséggel foglalkozó bizottságaival – már ahol van ilyen. 2004 áprilisában megalakult az Európai Parlamenten belül az ún. *High Level Group on Gender Equality*, amely kiemelten foglalkozik a női esélyegyenlőség témájával. A Bizottság közép- és felsővezetőinek kb. egyötöde volt nő az előző ciklusban, ez az arány alapvetően nem változott 2004 után sem. A jelenlegi ciklusról talán még korai nyilatkozni, az előző (1999–2004) kapcsán viszont meg kell említeni, hogy Anna Diamantopoulou, a foglalkoztatási és szociális ügyekkel (*Employment and Social Affairs*) foglalkozó Biztos markáns személyisége volt az EU-nak. Mondása, „*paper legislation is not enough*”, vagyis hogy gyakorlati politikákra kell váltani és a *gender mainstreaming* szellemében kell kezelni a női esélyegyenlőségre vonatkozó kérdéseket, tükrözte határozott és konfliktusoktól sem mentes álláspontját az EU-n belül.

Az egyenlet negatív oldalához tartozik, hogy összességében az Európai Parlament bizottsági elnökeinek csak 15%-a nő (miközben magában a Parlamentben 30%-os a női jelenlét), a politikai csoportok (frakciók) közül csak kettőnek a társelnöke nő.² A női jellegűnek tekintett közpolitikai területekkel foglalkozó bizottságokban felülreprezentáltak a nők, míg egyes területeken alig jelennek meg. Az EU alkotmányozási folyamatában szemet szűrőan alacsony volt a nők aránya a konventben (17%), így talán nem véletlen, hogy az Alkotmánytervezet nem szentelt különösebb figyelmet a nők politikai részvételének.

Aktuális probléma és megoldásra váró helyzet, hogy az említett Keret Stratégia a végéhez közeledik, és egyelőre nem látszanak körvonalazódni a következő időszak női esélyegyenlőségre vonatkozó, azt kiemelten kezelő átfogó programjai. Sőt a Bizottság a nemek közötti egyenlőséget a *Progress* nevű, 2007 utáni időszakra vonatkozó, nagy szociális programba akarja becsomagolni. Ez visszalépés lenne a korábbi időszakhoz képest. Az EU nem tudott kötelező jellegű szabályokat előírni és határozottan beleavatkozni sem a nemzeti képviselő és az erre vonatkozó nemzeti döntéshozatal ügyébe

² A részletes adatokat lásd, Womenlobby (2005), valamint EU (2005a).

például úgy, hogy előírta volna az EP választásokra a nemek közötti arányokat (ahogy ezt az *Európai Női Lobby* javasolta). Meg kell jegyezni, hogy ez elválaszthatatlan attól a folyamattól, hogy az EP hatásköre nőtt a döntéshozatalban. A tagországok pártjai ismét felfedezik maguknak a korábban periferiális pozíciónak tartott európai mandátumokat és képviselőket, hogy politikájukat rajtuk keresztül is tudják érvényesíteni (Messmer, 2003). Vagyis a hatalmi pozícióvá váló EP-mandátum valószínűleg kevésbé lesz nyitott a nők számára, illetve nehezebben lesz érvényesíthető az EU-nak a nők politikai esélyegyenlőségére vonatkozó politikája.

Női politikai részvétel az Európai Unió országaiban – köztük Magyarországon

Az intézményi, nemzeti és politikai meghatározottságok közepette hogyan érvényesülnek az EU pozitív törekvései a nők politikai egyenlőségének megteremtésére? Tényleg látszanak-e a változás jelei? Milyen országcsoportok és „ország-helyzetek” vannak? Természetesen az EU-tól függetlenül is fel kell tenni néhány kérdést a nők politikai esélyei és egyenlősége kapcsán a mai Európáról. 1990 óta nincs olyan baloldali vagy éppen konzervatív hegemonia, mint a korábbi időszakokban, így talán kevésbé kielezett a politikai helyzet, mint korábban. A választási rendszerek többségükben listás jellegűek, ami valamivel kedvezőbb a kisebbségi jelöltek (így a nők) számára, mint a többségi formula.³ Összességében gyakoribbak a konszenzuális irányú intézményi megoldások (például több országban van koalíciós kormányzás, olykor nem egyszerű többségi, hanem szélesebb koalíciókkal), tehát pozitívan semleges területnek tekinthetjük a politikai környezetet. Természetesen az új csatlakozó országok sok szempontból különböznek ettől – talán nem is annyira intézményi megoldásaikban, hanem hagyományaikban, közelebbi és távolabbi múltjukban, amelyben (csak elvétve) volt helye a nők politikai egyenlősége kérdésének (Ilonszki, 2004). Nem véletlen, hogy az EU-ban komoly aggályok fogalmazódtak meg a tekintetben, hogy milyen hatása lesz az új tagországok csatlakozásának (Bretherton, 2001). Bár a csatlakozási tárgyalások során 9 egyenlőségre vonatkozó direktívát kellett a jelölteknek elfogadni, illetve az országos jogrendbe integrálni, ezek nem érintették a politikai döntéshozatalra vonatkozó kérdéseket. Mindez nem meglepő, hiszen – ahogy láttuk – ezeket az EU a régi tagállamok körében is csak ajánlásként tudta elfogadtatni.

A következőkben áttekintjük a nők részvételi arányát a különböző politikai szinteken az EU-országokban: konkrétan az európai parlamenti választások és az országos parlamentek, valamint a kormányok és a helyi (regioná-

---

³ Bár ez nem feltétlenül érvényesül minden esetben automatikusan, lásd Ilonszki–Montgomery (2002).

lis) egységek női képviseleti adatait. Az uniós szintér és a különböző politikai szintek együttesen illusztrálhatják mind az EU potenciális hatását, mind az egyes országok és országcsoportok helyzetét és különbségeit. Van-e koherencia a politika különböző szintjein mutatkozó női jelenlét között? Mi a magyarázata az inkoherenciának: az EU ereje vagy éppen gyengesége mutatkozik meg az adatokban? Természetesen minden esetben különösen fontos, hogy Magyarország hogyan idomul az európai képbe.

Az Európai Parlamentbe az első közvetlen választás⁴ (1979) során 17%-nyi nő került be, és ez az arány azóta fokozatosan emelkedett. Az országok közötti eltérések európai szinten fokozatosan csökkentek. Bár a nemzeti parlamentekben még mindig viszonylag nagy eltérések tapasztalhatók a női képviselők arányában, az országok közötti különbségek sokkal kisebbek az EP szintjén. A magyarázat ellentmondásos és összefügg néhány már jelzett problémával: az EP korábbi hatalomnélkülisége miatt a választások kevesebb politikai kockázattal és következménnyel jártak, tehát szabadabb pályán futhattak a női jelöltek, ugyanakkor az EU elvárásrendszere és szocializációs ereje rá is kényszerítette az egyes országokat a női jelöltek nagyobb számban való szerepeltetésére.

Az *1. táblázat* több dolgot igyekszik összefoglalni. Bemutatja, hogy az 1999-es és a 2004-es európai parlamenti választások nyomán miképpen alakult az EP női képviselőinek aránya, illetve a két eredmény közti eltérés, továbbá feltünteti a 2004-es évben az EU-tagállamokban a nemzeti parlamentek hasonló adatát, valamint az EP és a nemzeti szintér közti eltérést – mindezt mind a régi 15, mind a 10 új tagország kapcsán.

2004-ben a régi tagállamok női képviselőinek aránya átlagosan 32,5%, az újaké 22,8%, így összességében 1999 és 2004 között 30,9%-ról (626 főből 194 nő) 30,3%-ra (732 főből 222 nő) csökkent a nők aránya az Európai Parlamentben. A régi tagállamok közül három kivétellel mindenhol növekedett az EP-ben a női részvétel – e három ország esetében látható csekély mértékű csökkenés magas szintről következett be. A régi tagállamok esetében az EP adatok kiegyenlítettebbek, mint az országos adatok, ami feltételezhetően a pozitív nivellálásnak tudható be. Országos szinten jobban megmutatkoznak a tagországok közti eltérések: Olaszország, Portugália, Görögország, Írország és Franciaország helyezkednek el az alsó régióban, ami nem meglepő, míg Nagy-Britannia esetében számításba kell venni a választási rendszer hatását. Az *1. táblázat* utolsó oszlopában a pozitív előjel azt mutatja, ha az EP-ben magasabb, a negatív pedig azt, ha a nemzeti parlamentben magasabb a nők aránya a másik intézményhez képest. Az 5% körüli eltéréseket figyelmen kívül hagyhatjuk. Minél nagyobb a pozitív előjelű különbség annál nehezebb a nők politikai szerepének érvényt szerezni az adott országban. Nem véletlen, hogy itt ismét Franciaország, Luxemburg és Írország ugrik ki a sorból, bár Luxemburg esete a kis méret miatt nehezen értelmezhető.

---

⁴ Korábban delegálták a tagokat.

Szerepváltozások

1. táblázat

Női képviselők százalékos aránya az Európai Parlamentben (1999, 2004)
és a nemzeti parlamentekben (2004)

Országok	A nők aránya az EP-ben		A nők aránya a nemzeti parlamentekben 2004 (3)	Különbség az EP és az országos parlament összetételében, 2004 (2)-(3)	
	1999* (1)	2004 (2)		EP összetételében, 2004/1999 (2)-(1)	
Régi EU-tagállamok					
Ausztria	38,1	38,9	33,9	+0,8	+5,0
Belgium	28,0	29,2	35,3	+1,2	-6,1
Dánia	37,5	35,7	38,0	-1,8	-2,3
Finnország	43,8	35,7	37,5	-8,1	-1,8
Franciaország	40,2	43,6	12,2	+3,4	+31,4
Görögország	16,0	29,2	14,0	+13,2	+15,2
Hollandia	32,3	44,4	36,7	+12,1	+7,7
Írország	33,3	38,5	13,3	+5,2	+25,2
Luxemburg	33,3	50,0	20,0	+16,7	+30,0
Nagy-Britannia	24,1	24,4	17,9	+0,3	+6,5
Németország	30,9	31,3	32,2	+0,4	-0,9
Olaszország	10,3	19,2	11,5	+8,9	+7,7
Portugália	20,0	25,0	19,1	+5,0	+5,9
Spanyolország	34,4	33,3	36,0	-1,1	-2,7
Svédország	50,0	57,9	45,3	+7,9	+12,6
Új EU-tagállamok					
Ciprus	-	0,0	10,7	-	-10,7
Csehország	-	20,8	17,0	-	+3,8
Észtország	-	33,3	18,8	-	+14,5
Lettország	-	22,2	21,0	-	+1,2
Litvánia	-	38,5	10,6	-	+27,9
Lengyelország	-	13,0	20,2	-	-7,2
Magyarország	-	33,3	9,8	-	+23,5
Málta	-	0,0	9,2	-	-9,2
Szlovákia	-	35,7	19,3	-	+16,4
Szlovénia	-	42,9	12,2	-	+30,7

Forrás: *Freedman (2002: 180) és EU (2005b)

Az új tagállamok esetében más a helyzet. Egyöntetűen alacsonyabbak az országos adatok, nagyok az EP és a nemzeti parlament közötti választási eltérések, továbbá a posztkommunista csatlakozó országok közül, Lengyelország kivételével, mindenhol pozitív eltérés van az európai és az országos

szintér adatai között. Nem hagyható figyelmen kívül azonban, hogy a százalékok sokszor kis számú képviselőre vonatkoznak az országok mérete miatt. A magyarországi adat „érdekessége”, hogy a posztkommunista országok között itt a legalacsonyabb a parlamentben a nők aránya – igaz az EP választáson, elsősorban a baloldal pozíciója és EU-konform jelöltállítási stratégiája miatt hozta az ország az EU-átlagot.

A feminizmus nézőpontjából evidenciának tételeződik, hogy a nők politikai döntési helyzetbe hozatalára való törekvés tartalmi megfontolásokból táplálkozik, abból a feltevésből, hogy a nők megfelelő szintű képviselete és jelenléte pozitívan megváltoztatja a politikai napirendet és a politikai döntéseket. Bár nem tartozik ennek a fejezetnek a feladatai közé, mégis meg kell említeni, hogy az új tagállamok női képviselői politikai beállítottságukat tekintve jelentősen eltérnek a régiéktől: a régi tagállamok képviselőnői a szocialista-szociáldemokrata (PES) és az európai zöldek csoportjában (Greens/EFA) vannak felülreprezentálva, míg a posztkommunista országok képviselőnői számarányuknál fogva többen vannak a néppárti frakcióban (EPP–Ed), és megtaláljuk őket az EU-ellenes kis frakciókban is. Ez a mozzanat felhívja a figyelmet arra, hogy üdvözölhetjük ugyan a pozitív (uniós vagy nemzeti) törekvéseket, de a döntések vizsgálata elengedhetetlen a részvétel tartalmi-politikai következményeinek pontos értékeléséhez.

A kormányzati adatok csak részben hasonlítanak az előbbi, nemzeti és európai parlamenti adatsorokhoz (2. táblázat).

A női miniszterek aránya többé-kevésbé megfelel az 1. táblázat országos parlamentekre vonatkozó női részvételi adatainak, vagyis vannak olyan országok, ahol a női politikusok stabilan birtokolják a portfóliók egyharmadát, néhány helyen ennél többet is (pl. Finnország, Németország 50%-os aránnyal emelkedik ki a sorból). Az országos kormányzati pozíciókat befolyásolja, hogy a választások megváltoztatták-e a pártpolitikai összetételt vagy sem, mert gyakrabban találhatók női miniszterek a baloldali beállítottságú kormányokban. Például Spanyolországban 2004-ben a baloldali választási fordulat okozott jelentős számbeli növekedést a nők parlamenti részvételében. Figyelemre méltó a brit adat: a parlamenti aránynál lényegesen magasabb kormányzati arány a miniszterelnöki és a központi pártpolitikai preferencia tükröződése. 2004 végén két országban (Ciprus és Szlovákia) egyetlen egy női miniszter sem szolgált, további 5 országban pedig csak egyetlen egy (Görögország, Olaszország, Észtország, Lengyelország és Szlovénia). Az új csatlakozó országokban lényegesen alacsonyabb a kormányban a nők aránya. A négy oszlop összevetéséből kitűnik, hogy alapvetően konzisztensek a részvételi arányok az országokon belül az egyes politikai szinteken, ami jelzi a tradíciók és a nemzeti politikai folyamatok erejét. Ennek fényében még érdekesebb, hogy miként hasonulnak az egyes országok e tekintetben az Európai Unió hatására, ahogy azt az 1. táblázat is mutatta. Az EU esélyegyenlőségi politikái tehát az országos hagyományok és az EU pozitív egyenlősítő hatásainak erőterében valósulnak meg.

Szerepváltozások

2. táblázat

A nők aránya az országos és helyi (regionális) kormányzat szintjein
2000-ben és 2004-ben, illetve a regionális testületekben 2004-ben (%)

Országok	A női miniszterek aránya a kormányban*		regionális kormányokban	A nők aránya 2004-ben a regionális testületekben
	2000	2004. december		
Régi EU-tagállamok				
Ausztria	31	36	n.a.	n.a.
Belgium	22	21	31	37
Dánia	45	29	–	27
Finnország	39	47	44	50
Franciaország	30	18	48	26 régió elnöke egy kivétellel férfi
Görögország	12	6	18	Mind az 54 egységben férfi elnök
Hollandia	31	31	30	18
Írország	19	21	–	12 (nem teljes)
Luxemburg	28	17	–	–
Nagy- Britannia	35	26	–	–
Németország	35	46	33	25
Olaszország	14	9	10	15
Portugália	12	17	n.a.	2 (nagyon kis létszámú testületek)
Spanyolország	17	44	37	31
Svédország	50	50	–	60 (döntően kétfős testületek)
Új EU-tagállamok				
Ciprus	0	0	–	–
Csehország	0	12	15	13
Észtország	13	8	–	–
Lettország	30	25	–	n.a.
Litvánia	0	15	–	–
Lengyelország	5	6	15	12,5
Magyarország	6	12	13	–
Málta	8	15	–	–
Szlovákia	6	0	14	A 8 régió élén kivétel nélkül férfi
Szlovénia	7	7	–	–

Forrás: 2000: COM (2001); 2004: Az EU honlapja (EU, 2005c).⁵
n.a.: nincs adat; –: nem alkalmazható; *: kerekített adatok

⁵ Az említett honlapon 15 EU-tagállamról található információ a regionális tanácsok és 17 országról a regionális kormányok vonatkozásában. A kép olykor bonyolult, mert az egyes országoknak eltérő a közigazgatási rendszere, vagyis például nincs feltétlenül külön kormány a helyi testület élén (Svédország) vagy a helyi testületnek is van vezetője, de van külön választott egyszemélyi regionális vezető, például prefektus (pl. Franciaország vagy Görögország). A fogalom megvilágítására: a regionális testület a magyar esetben a megyei közgyűlés, és a kormány egyszemélyes, vagyis annak elnöke.

A magyar eset a legtöbb adatot illetően illeszkedik a többi új csatlakozó országhoz, változás – a kormányváltás miatt – csak kormányzati szinten mutatkozott 2000 és 2004 között, ennél határozottabb előrelépést hozott a nők politikai részvételében az európai parlamenti választás⁶. Magyarország nemcsak a női esélyegyenlőség és a női jogok egyéb területein van lemaradva, hanem a nők közéleti szerepvállalásában is.

Új szakasz?

Az Európai Unió már eddig is fontos feladatokra vállalkozott a nemek közötti esélyegyenlőség teljesítése kapcsán, és az eddigi folyamatokból úgy tűnik, hogy ez a szerepvállalása folytatódni fog. Az EU a női esélyegyenlőség elősegítése szempontjából pozitív társulásnak tekinthető, bár egyes kritikussai szerint túl sokat foglalkozik a női-férfi esélyegyenlőség ügyével. (A baloldali kritika a szociális és gazdasági egyenlőtlenségek megoldását félti a női egyenlőség szószólóitól, a radikális jobboldali pedig a hagyományos értékrendre való hivatkozás bázisán teszi ezt.) Az EU egyéb programjaival és tevékenységével bizonyítja azonban, hogy más típusú egyenlőtlenségek feloldására is törekszik.

Az EU szervezeti és politikai hatásait elemezve és részben azoknak köszönhetően úgy tűnik, hogy a gender alapú esélyegyenlőség megvalósítása tekintetében felívelő szakaszban vagyunk. Amiként az 1960-as években a feminizmus második hulláma (a múlt századfordulós középosztályi feminizmus első hulláma után) a maga radikalizmusával megbolygatta a liberális férfi társadalmi szerződést, majd az 1980-as években az állami feminizmus mint harmadik hullám jó néhány országban nemzeti-állami szintre emelte a kérdést és állami egyenlősítő programokban öltött testet, úgy most – legalábbis Európát tekintve – az európai integráció államokon túlnyúló, nemzetközi kérdéssé teszi ezt a területet, és ezzel a negyedik hullám az *EU-feminizmus* szakasza lehet. A nemzetköziesedés és a demokratizálódás pozitív hatása a nemek közötti egyenlőség szempontjából tagadhatatlan. A harmadik demokratizálási hullámnak számos térségben (legyen az Latin-Amerika vagy Dél-Afrika) olyan egyenlősítő programok voltak a hozadékai, amelyek a közép-európai országok számára is példaértékűnek számítanak (pl. kvótarendszer bevezetése bizonyos politikai intézményekben).

Joggal mondhatjuk tehát, hogy az EU-feminizmus szakaszát éljük. Bár az Európai Unió felfogásrendszerében kezdettől jelen volt az egyenlőségeszme, a női egyenlőség gondolata felerősödött az EU bővülésével, megerősítést nyert a korábbi tagországok (pl. Dánia és Hollandia) ilyen irányú tapasztalatai és gyakorlata által, majd az északi országok (Svédország és Finnország)

---

⁶ Az önkormányzati szint pontos bemutatására és részleges pozitív folyamataira vonatkozóan lásd: Bocz-Sághi (2003), Koncz (2003), Lendvai (2004).

csatlakozásával és egyéb, olykor nemzeti, olykor nemzetközi kihívásokkal. Magyarországnak immanens érdeke, hogy éljen ezekkel a női esélyegyenlőségre (is) vonatkozó lehetőségekkel. Összességében három olyan hatás, illetve körülmény érvényesül napjainkban, amely alapján meg lehet fogalmazni az előrelépés programját. Egyrészt hat az Európai Unió a maga elvárásaival, olykor kényszereivel, másrészt figyelmeztető az a tapasztalat, hogy a nálunk társadalomszerkezeti és más tekintetben is „elmaradottabbnak” tartott országok – lett légyen szó régi vagy új tagokról – előrébb tartanak ezekben a folyamatokban, és végül pedig sok tekintetben igazolódik az a felfogás, hogy a politikának igenis van önálló mozgásteret, nem csupán felépítmény jellegű, hanem maga is épít (vagy éppenséggel rombol). Mindezek alapján érdemes továbbgondolni Magyarországon a női esélyegyenlőségre vonatkozó programokat.

Irodalom

- Bergquist, C., 2004: Gender (in)equality. European integration, and the transition of Swedish corporatism. *Economic and Industrial Democracy*, vol. 25, no. 1, pp. 125–146.
- Bocz J.–Sághi T., 2003: Az önkormányzatok döntéshozói, 1990–2002. *Társadalomstatistikai Füzetek*, 40. sz. Budapest: KSH.
- Bretherton, C., 2001: Gender mainstreaming and EU enlargement: swimming against the tide? *Journal of European Public Policy*, no. 1, pp. 60–81.
- Caul, M., 2001: Political parties and the adoption of candidate gender quotas: a cross, national analysis. *Journal of Politics*, vol. 63, no. 1, pp. 214–29.
- COM, 2001: Report from the Commission to the Council, EP, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 02.04.2001, COM (2001)179.
- EU, 2005a: http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/women_men_stats/out/measure, Utolsó megtekintés: 2005. április 10.
- EU, 2005b: <http://www.europarl.eu.int/home>. Utolsó megtekintés: 2005. február 14.
- EU, 2005c: http://europa.eu.int/comm/employment_social/women_men_stats/measure_in41_en, Utolsó megtekintés: 2005. március 27.
- Freedman, J., 2002: Women in the European Parliament. *Parliamentary Affairs*, vol. 55, pp. 179–188
- Gyulavári T.–Kardos G., szerk. 2000: Egyenlőbben! Nők és férfiak esélyegyenlősége az Európai Unióban és Magyarországon. Budapest: INDOK.
- Ilonszki, G., ed. 2004: Women in decision-making. CEE experiences. Budapest: OSI.
- Ilonszki G.–K. Montgomery, 2002: Több demokrácia, kevesebb képviselő: Választások, pártok, nők a magyarországi politikában. *Politikatudományi Szemle*, 11. évf. 3–4. sz., pp. 7–34.
- Inglehart, R.–P. Norris, 2003: *Rising tide: gender equality and cultural change around the world*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Koncz K., 2003: Nők az önkormányzatokban – választási körkép. *Munkaügyi Szemle*, 2003. február, pp. 12–14.
- Krook, M. L., 2003: Candidate gender quotas. A framework for analysis. www.essex.ac.uk/ecpr/events/generalconference/marburg/papers/2/5/Krook.pdf
- Lendvai A., 2004: Nemek közötti esélyegyenlőség a politikában. Kézirat.
- Lestál Zs., szerk. 2001: Szerepek, szabályok, számok. Férfiak és nők a politikában, Budapest: Magyarországi Női Alapítvány.

Ilonszki Gabriella: Nők a politikában: az Európai Unió és Magyarország

- Lévai K.–Kiss R., 1999: Nők a közéletben. In: Pongrácz T.-né–Tóth I. Gy., szerk.: Szerepváltozások. Jelentés a férfiak és a nők helyzetéről 1999. Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium – TÁRKI, pp. 40–52.
- Messmer, W., 2003: Taming labour MEPs. *Party Politics*, vol. 9, no. 2, pp. 201–218.
- Nelsen, B. F.–J. Guth, 2000: Exploring the gender gap: women, men and public attitudes toward European integration. *European Union Politics*, vol. 1, no. 3, pp. 267–289.
- Pateman, C., 1988: *The sexual contract*. Stanford: Stanford University Press.
- Pető A., szerk. 2003: *Női esélyegyenlőség Európában*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Womenlobby, 2005: <http://www.womenlobby.org/pdf/beijing-en.pdf>. Utolsó megtekintés: 2005. március 27.